

MAŁGORZATA DAWIDZIAK-KŁADOCZNA

Jak krytycy nazywają ideologię Radia Maryja?

1. Wstęp

Na temat języka i ideologii Radia Maryja wypowiediano się i pisano już wiele razy. Dlatego w swoim wystąpieniu chcę skupić się nie na wypowiedziach emitowanych na falach rozgłośni, ale na tekstach krytykujących ideologię tejże stacji, założonej w Toruniu w 1991 roku przez redemptorystę – ojca Tadeusza Rydzyka. Radio Maryja jest rozgłośnią o charakterze katolickim. Program stacji wyraża idee narodowo-konserwatywne (niektórzy ze względu na to dopatrują się nawiązań do kierowanej w dwudziestolecie międzywojennym przez Romana Dmowskiego Narodowej Demokracji), nawiązuje do ludowych elementów polskiej religijności, krytykuje model liberalnego państwa demokratycznego, jest przeciwny globalizacji oraz przemianom gospodarczym zapoczątkowanym w Polsce po 1989 roku. W prezentowanych na antenie poglądach ujawnia się poparcie dla PiS-u oraz ugrupowań, które deklarują się jako patriotyczne. Swego czasu radio było też przychylnie Lidze Polskich Rodzin¹.

Zanim przejdę do analizy zebranego materiału, przedstawię uwarunkowania pragmatyczne tych aktów mowy, czyli sytuację komunikacyjną.

2. Sytuacja komunikacyjna analizowanych tekstów

Badane w tym referacie komunikaty są krytycznymi wypowiedziami na temat ideologii Radia Maryja i pochodzą z internetowych forów dyskusyjnych, do których dotarłam, posługując się internetową wyszukiwarką Google. W sumie analizie zostało poddanych około 3000 opinii, zamieszczonych w roku 2006 i w pierwszych miesiącach 2007.

Nadawcami analizowanych tu tekstów są internauci, o których wiadomo tylko tyle, że są przeciwnikami poglądów reprezentowanych przez Radio Maryja i partie

¹ Na podstawie: http://pl.wikipedia.org/wiki/Radio_Maryja.

konserwatywne. Trudno jednak powiedzieć, czy są wśród nich (i jak duży procent stanowią) uznawani przez wspomnianą stację za wrogów: masoni, liberałowie, Żydzi. Jeśli chodzi o wyznawaną religię, to nadawcy są osobami deklarującymi zarówno ateizm, katolicyzm (lub inne wyznania chrześcijańskie), jak i ludźmi nieujawniającymi swojego światopoglądu religijnego. Ponadto jest trudna do ustalenia charakterystyka społeczna (wiek, płeć, wykształcenie, status społeczny itp.) internautów krytycznie wyrażających się na temat Radia Maryja. I jeszcze jedna uwaga – banalna i oczywista, ale w tym wypadku szczególnie istotna – a mianowicie, nadawcy badanych tekstów są anonimowi. Podawana jest wprawdzie ich nazwa, ale identyfikacja z imienia i nazwiska jest niemożliwa². Anonimowość w tym wypadku ma ogromny wpływ na swobodę i treść wypowiedzianych sądów.

Odbiorcami są zaś pozostałe osoby biorące udział w dyskusji (wiele wypowiedzi to nie tylko komentarze do artykułów zamieszczanych w Internecie i głosy w ogóle na temat Radia Maryja, ale również komentarze do poprzednich wypowiedzi). Drugą grupę odbiorców stanowią użytkownicy Internetu niebiorący udziału w dyskusji – czytający jedynie wypowiedzi innych.

3. Język tekstów krytykujących ideologię Radia Maryja

Słowo „ideologia” w wypowiedziach internautów pojawia się rzadko, a jego negatywne nacechowanie wynika z kontekstu: *nietykalne krowy siejące swoją ideologię*, lub jest sugerowane pejoratywnym epitetem: *święte krowy³ plujące swoją chorą ideologią*. Oficjalnie nie istnieje jednak nazwa tej ideologii. Potocznie określa się ją jako *ideologię radiomaryjną* lub *rydzykizm*, a osoby ją akceptujące jako *moherowe berety⁴*. Częściej jednak prezentowany na antenie stacji światopogląd utożsamia się lub porównuje z innymi ideami albo też określa przez zaprzeczenie pewnej idei. Nazwy te podzieliłam na określenia odnoszące się do: a) ojca Tadeusza Rydzyka; b) Radia Maryja (jego pracowników i gości) oraz c) słuchaczy, zwolenników i sympatyków stacji.

² Tylko sporadycznie się zdarza, że internauci podpisują się na forach z imienia i nazwiska.

³ *Świętymi krowami* często zwolennicy RM nazywają Żydów.

⁴ Określenie *moherowe berety* zostało wylansowane przez dyskutantów forum internetowego „Gazety Wyborczej” i używane jest w stosunku do pewnej kategorii uczestników manifestacji związanych z wydarzeniami politycznymi, społecznymi lub kulturalnymi. Określenie ma charakter ośmieszający. Za typowego przedstawiciela *moherowych beretów* uchodzi osoba w starszym wieku, najczęściej kobieta, pewna swego zdania, zamknięta na inne idee i prezentująca konserwatywne, katolicko-narodowe poglądy oraz należąca do słuchaczy Radia Maryja, czytelników „Naszego Dziennika” i widzów telewizji „Trwam”. Określenie *moherowe berety* nawiązuje z jednej strony do popularnego wśród starszych kobiet nakrycia głowy (włóczkowy beret, wydziergany często właśnie z moheru), a z drugiej strony do stosowanego w wojsku sposobu identyfikacji różnych rodzajów oddziałów bojowych (np. „zielone berety”) (na podstawie http://pl.wikipedia.org/wiki/Moherowe_berety).

3. 1. Nazwy odnoszące się do Rydzyka

3.1.1. Nazwy ojca Tadeusza Rydzyka:

1) nazwy wskazujące na zachowania niezgodne z prawem i antychrześcijańskie, bo łamiące przykazania „nie kradnij”, „nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu”, a nawet „nie zabijaj”: *oszust, złodziej (jeden z największych oszustów 21 wieku w Polsce, złodziej i oszust ksywa „ojciec”), defraudant, hosztapler (z kontekstu wynika, że chodzi o hochsztaplera), ojciec Malwersant, zbrodniarz, notoryczny kłamca*, w tym potoczny: *naciągacz emerytów, krętacz, brunatno-czarny krętacz*. Poza przytoczonymi nazwami odnoszącymi się do konkretnego paragrafu kodeksu karnego lub przykazania bożego, pojawiają się nazwy ogólne wskazujące na łamanie prawa: *przestępca, bandyta*. W badanym materiale występują też określenia sugerujące uchylanie się Rydzyka przed odpowiedzialnością karną, np. metafora *nietykalna krowa*:

2) nazwy wskazujące na antykościelne postawy: *szkodnik dla polskiego kościoła, antykościelna mordą*.

3) nazwy wskazujące na nieakceptowane społecznie zachowania, np. rasizm, nietolerancję: *siewca rasowej nienawiści, kaznodzieja nienawiści*.

4) nazwy sugerujące związki z totalitaryzmem i terroryzmem:

a) nazwy osób bezpośrednio określające przynależność do ideologii: *faszysta, komunista, bolszewik*,

b) metaforyczne użycie nazwisk osób związanych ze wspomnianymi systemami w odniesieniu do Rydzyka: *Hitler, Saddam Toruński*, a także wyrażenia wskazujące na związki z różni osobami: *szpieg Putina, przyboczny pułkownik Gałganowa (z kontekstu wynika, że chodzi o Ałganowa), lepszy manipulator od samego Jerzego Urbana*,

c) wyrażenia pośrednio odwołujące się do związków z komunizmem: *przestępca z koneksjami w Moskwie⁵* oraz dwuznaczne z punktu widzenia wartościowania, a przynajmniej ironiczne wyrażenie: *polski James Bond z za Buga*,

d) zabawy nazwiskiem: *Moh-Er-Rydz* (na wzór nazwisk arabskich, kojarzonych często w Polsce z terroryzmem),

f) nazwy wykazujące podobne brzmienie z powszechnie panującym określeniem o. Dyrektor, np. *o. Dyktator* lub oksymoroniczne określenie *kochany dyktator*,

5) Nazwy i frazy sugerujące antyreligijność: *Antychryst, antychryst 21 wiecznej Polski, sekciarz, typek nie jest chrześcijaninem, miłościwie panujący szaman z Torunia*, a także nazwy przywódców innych religii, np. hinduizmu: *guru, gurrrrrr Rydyk*.

⁵ Nazwa stolicy oznacza tu rządy Rosji. Podobny mechanizm – wartościującego negatywnie użycia nazw własnych – był stosowany przez propagandę PRL-u w odniesieniu do państw zachodnich. (por. Lewicki, Nowak 2000).

6) rozbudowane nazwy własne z zakłóceniem ich składni: *J M Rektor dyrektor ojcem zwany Tadeusz, ojciec-kierownik imć Rydzyk*. Tego typu nazwy wprowadzają efekt ironiczny, ponieważ rozbudowana forma wyrażenia sugeruje wrażenie dostojności, ale treść wypowiedzi jest zdecydowanie ośmieszająca (Habrajska 1994);

7) inne nazwy ironiczne: *Najwyższy Głos*.

3.1.2. Nazwy czynności wykonywanych przez Rydzyka wskazujące na:

1) profanację świętości, czyli antychrześcijaństwo i antykatolicyzm: *Profanuje wszystko, co dla nas do tej pory było święte; zbezcześcił kościół i wiarę; pluje Chrystusowi w twarz codziennie; wykorzystuje wiarę katolicką do swoich niecznych celów;*

2) antykościelność: *skłóca kościół w Polsce; sieje zamęt; jego cel – skłócić Polaków;*

3) konserwatyzm, ludowy katolicyzm: *konserwuje obrządkowy, prymitywny rodzaj katolicyzmu w Polsce;*

4) mieszanie się w politykę, czyli stawanie po stronie którejś z ideologii politycznych: *wchodzi w niezdarne, gorszące rozgrywki partyjne; szczytem bezczelności jest wtrącanie się Rydzyka w nie swoje sprawy;*

5) podobieństwo do przywódców totalitarnych, np. faszystowskich: *O. Rydzyk gada zupełnie jak Goebels.*

3.2. Nazwy odnoszące się do RM

3.2.1. Nazwy Radia Maryja, osób tam pracujących i współpracowników:

1) typowe wyrażenia obelżywe sugerujące zdolność zmiany ideologii dla własnych korzyści: *farbowane lisy*.

2) metaforyczne, wartościujące pejoratywnie nazwanie klerykalizmu przez użycie symboliki barwy czarnej: *czarne hieny*. Negatywne nacechowanie zostało wzmocnione dzięki zestawieniu przymiotnika *czarny* z inną obraźliwą metaforą – *hieny*;

3) nazwy wskazujące na nieakceptowane społecznie zachowania: *instytucja propagandowa, sprzedawczyki, szmalcownicy* i postawy, np. niemoralność: *moralna hołota, dno moralne, ludzie o podwójnej moralności*;

4) nazwy sugerujące związki z totalitaryzmem i terroryzmem: *teokomuna, teofaszysty, nazikatolicy, V kolumna zdrajców narodu stojąca na straży paktu Ribbentrop-Mołotow* (aluzja do paktu zawartego przez kraje reprezentujące dwa systemy totalitarne: faszyzm i komunizm), *specjalna odmiana katolików: cechuje ich duże podobieństwo do bolszewików; Odeszli komuniści – czerwoni ateści, Nadeszli terroryści – czarni sataniści* (określenie kumulujące nazwy ideologii o negatywnym wartościowaniu);

5) nazwy i frazy sugerujące antyreligijność, antykatolicyzm i antykościelność: *seкта, sekciarskie radio, zwykła sekta kompromitująca kościół, antykościelna sekta Rydzyka, „katolicka” radiostacja;*

6) nazwy sugerujące związek z innymi ideologiami, np. ksenofobią, antysemityzmem czy socjalizmem: *ksenofoby paskudne, żydożercy, wylęgarnia socjalistów, lub religiami: jechostwo;*

7) Inne nazwy ironiczne: *„Oaza” Kultury, Myśli i Patriotyzmu.*

3.2.2. Nazwy czynności i postaw:

1) działalność przestępcza i podejrzana moralnie, czyli niezgodna z dekalogiem: *kradną, oszukują, okłamują, oczerniają i szcują ludzi przeciwko sobie; RM szerzy zgorzenie i kłamstwo;*

3) działania antychrześcijańskie, np. satanizm: *RM wejdzie w koalicję nawet z diabłem, nie mówiąc już o prostytutkach i pedofilach; szarlataneria;*

4) działalność manipulacyjna i propagandowa: *masowe rozmiękczenie mózgu.*

5) działania totalitarne: *RM stoi dzielnie na straży paktu Ribbentrop–Mołotow jako piąta kolumna zdrajców, szmalcowników i sprzedawczyków;*

6) związek z totalitaryzmem: *dyktatura, totalitaryzm, podeptanie wolności, neo-hitlerowska propaganda, katolicki totalitaryzm, prymitywna propaganda, Jedynie Słuszne Poglądy.*

3.3. Nazwy słuchaczy, zwolenników i sympatyków Radia Maryja

1) nazwy zawierające skrót lub będące rozwinięciem skrótu partii popieranych przez Radio Maryja: *PiSzczki, PiSuary (częste), PiSdzielstwo, głuchoPiSi, PiSman, PiS (Przepros i Spie...), LPR⁶ – Liga Psychotycznych Rusofili, LPR – Liga Pacholków Rosji;*

2) nazwy sugerujące związek z Rydzykiem: *rydzokatol;*

3) inne nazwy: *moherowe berety, mohery, moherki*, w których ideologia nie jest nazywana i oceniana wprost. Określenia te są metaforą poglądów reprezentowanych przez zwolenników ojca Rydzyka (por. przypis 4).

4. Podsumowanie

Z powyższej analizy wynika, że internauci słuchający stacji redemptorystów rzadko krytycznie oceniają audycje o charakterze religijnym, np. modlitwy czy dysputy teologiczne. Nie oznacza to jednak, że nie wypowiadają się na temat poglądów re-

⁶ Obecnie LPR nie jest popierana przez Radio Maryja.

ligijnych twórców Radia. Wręcz przeciwnie: bardzo często zwracają uwagę na to, że treści prezentowane na antenie oraz działania ojca Rydzyka są niekatolickie, niechrześcijańskie i antykościelne. Negatywne sądy dotyczą ponadto nadawanych przez rozgłośnie treści publicystycznych i politycznych. Ideologia polityczna i społeczna oraz religijna, będąca zdaniem Internautów w sprzeczności z doktryną katolicką, wzbudzają najwięcej emocji, co znajduje wyraz w leksyce nacechowanej negatywną ekspresją. W krytyce ideologii Radia Maryja są wykorzystywane zarówno wyrazy obelżliwe, służące wyłącznie do znieważania (*oszust, złodziej*), jak i wyrazy o sekundarnej funkcji obelgi, które pierwotnie nazywają na przykład zwierzęta (Ożóg 1981) – np. *lisy, hiena, krowa* (Grzegorzczkowska 1991; Kołodziejek 1994). Pojawiają się też powszechne w świecie polityki inwektywy, m.in.: *antysemita, boleszewik, czarny, czerwony, faszysta, hiena, komunista, krętać, typek* (por. Kamińska-Szmaj 2001), *zbrodniarz, bandyta* (por. Ożóg 2004).

Nazywając ideologię Radia Maryja, internauci często posługują się etykietkami, czyli nazwami o charakterze wartościującym, motywowanymi perswazyjnie, które z jednej strony przywołują stereotypy, a z drugiej – wytwarzają je (Bralczyk 1982). Etykietki upraszczają obraz przeciwnika i są wynikiem zabiegów prowadzących do dychotomicznego wartościowania, umieszczonego na prymarnej skali dobry – zły. W analizowanym materiale etykietkami są zarówno twory jednowyrazowe, w których ocena jest stałym komponentem (np. *sekiarz, komunista*), jak i wyrażenia o charakterze metafory (np. *moherowe berety*). Stosowane są one do nazwania ludzi, reprezentowanych przez nich poglądów oraz czynności, które wykonują. Na falach Radia Maryja stosuje się do nazwania przeciwnika również etykietki (np. *Żyd, liberał, mason*). Co ciekawe, zdarzają się jednak takie etykietki, które są wykorzystywane przez obie strony sporu, np. *śludzy szatana, siły szatańskie, sataniści, totalitaryzm, socjalizm bez Boga, święte krowy*. Ponadto oponenti zarzucają sobie działania niezgodne z takimi wartościami, jak wolność i demokracja. Krytykując ideologię Radia Maryja, internauci wykorzystywali też inne mechanizmy retoryczne, charakterystyczne dla języka polityki, np. pośrednie akty mowy i aluzje (*Lenin powiedział, że zamiarem bolszewików jest doprowadzenie do sytuacji, w której kucharka może rządzić państwem; Oczywiście, że komuniści z Moskwy słuchają swego radia [Radia Maryja – M. D.-K.]. W końcu dobrze płacą za agenturalną działalność propagandową; Jak za czasów PRL. Wówczas kierownica rządu znajdowała się w Moskwie, obecnie w Toruniu. Pytanie: kiedy wróci do Warszawy?*), ironię (*Nazikatolicy polscy biją się po mordach, pewnie z nadmiaru chrześcijańskiego miłosierdzia, o którym tak trąbią*), metaforę, słownictwo nacechowane potocznie, chwytły polegające na zaskoczeniu odbiorcy, wprowadzeniu nieoczekiwanych informacji⁷ (*Szatan istnieje... A na imię mu Rydzyk; Radio Maryja jest pełne miłości. Miłości inaczej*) oraz zabawy słowem ujawniające się, między innymi, w rozszyfrowywaniu skrótów lub przekształcaniach nazwiska Rydzyka.

⁷ W retoryce klasycznej taką figurę myśli nazywano paradoksonem (por. Korolko 1990).

Literatura

- Bralczyk J. (1982): *O języku w polityce*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1–2.
- Grzegorzczkowska R. (1991): *Obelga jako akt mowy*, „Poradnik Językowy” nr 5–6.
- Habrajska, G. (1994): *Wykorzystanie ironii do walki politycznej*, [w:] J. Anusiewicz, B. Siciński (red.), *Język polityki a współczesna kultura polityczna*, Język a Kultura 11: Wrocław.
- Kamińska-Szmaj I. (2001): *Słowa na wolności*, Wrocław.
- Kołodziejek E. (1994): *Językowe środki zwalczania przeciwnika, czyli o inwektywach we współczesnych tekstach politycznych*, [w:] J. Anusiewicz, B. Siciński (red.), *op. cit.*
- Korolko M. (1990): *Sztuka retoryki*, Warszawa.
- Lewicki A.M., Nowak P. (2000): *Manipulacja językowa w mediach*, [w:] J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych*, Warszawa.
- Ożóg K. (2004): *Język w służbie polityki*, Rzeszów.
- Ożóg K. (1981): *O współczesnych polskich wyrazach obraźliwych*, „Język Polski”, z. 3–5.